

VÄNSTERPARTIETS VÄLJARSTÖD EFTER GUDSTJÄNSTBESÖK 1988-2018

Magnus Hagevi, Institution för statsvetenskap, Linnéuniversitet

E-post | magnus.hagevi@lnu.se

Inledning

I en omfattande komparativ studie från slutet av 1960-talet konstaterade Richard Rose och Derek Urwin, till skillnad från allmänt vedertagna antaganden i tidigare forskning, att "[r]eligion, not class, is the main social base of parties in the Western world today." (Rose och Urwin 1969: 12). Därmed skulle religion tendera att vara den viktigaste sociala skiljelinjen i politiken, det vill säga det som identifierar olika samhällsgrupper med motstridiga politiska intressen (Lipset och Rokkan 1967). Utifrån teorier om gruppsozialisation och kognition har framgått att individens religiositet kan relateras till politiska åsikter (Hagevi 2009). En sådan koppling kan röra såväl affektion som kognition. Speciellt religiöst engagerade människor kan använda religion för att orientera sig i politiken och leda dem till vilket parti de ska välja (Hagevi 2018).

Ungefär samtidigt som Rose konstaterade religionens betydelse för röstning i Västvärlden slutade det svenska valforskningsprogrammet att undersöka religionsröstning (Holmberg och Gilljam 1987: 17; jfr Särilvik 1970; Petersson 1977). När dessa undersökningar ett par decennier senare åter studerade den religiösa faktorn vid röstning konstaterade Mikael Gilljam att klass var den starkaste socioekonomiska förklaringen till röstning i Sverige, fast "[ä]nnu 1985 framstår dock den religiösa faktorn som en icke oviktig förklaring till varför svenska väljare röstar som de gör."

(Holmberg och Gilljam 1987: 210). I Sverige, precis som i andra europeiska länder, tenderade religiöst engagerade väljare att i större utsträckning rösta på borgerliga partier (Holmberg och Gilljam 1987), ett samband som senare studier bekräftat (Hagevi 2009). Gilljam noterade också att sambandet mellan religiöst engagemang och partival hade minskat från slutet av 1960-talet till mitten av 1980-talet (Holmberg och Gilljam 1987). Även senare studier visar att sambandet mellan väljarnas religiösa engagemang och partival minskat (Hagevi 2018). Religionens minskade politiska betydelse är i linje med *dealignment* – att den politiska betydelsen av socioekonomiska skiljelinjer minskar och att socioekonomiska faktorer som klass och religion förklarar allt mindre av väljarnas partival (Dalton m fl 1984). I den omfattande forskningen om väljar-*dealignment* visar de flesta resultat att de sociala skiljelinjer, som en gång varit betydelsefulla, har minskat i betydelse (Dalton 2013; Oscarsson och Holmberg 2013). Detta kan sättas i samband med sekularisering, det vill säga att religion betyder allt mindre för allt fler människor och inom allt fler samhällsområden (Hagevi 2009). En sådan förändring implicerar bland annat att religiösa väljare i allt mindre utsträckning röstat på partier som traditionellt företräder dem. Vid sidan av denna förändring har andelen religiöst engagerade väljare minskat (Hagevi 2018), vilket minskar religiösa väljares inflytande över valresultaten.

Det finns forskare som menar att *dealignment* utmed religiösa skiljelinjer är mindre omfattande (Inglehart 1977: 217-225). För det första antas att familjesocialisationen är starkare för religion än för andra sociala skiljelinjer: föräldrarna tros vara mer måna om att föra över värden och åsikter knutna till religion jämfört med till exempel klass. För det andra innebär sekularisering ett ifrågasättande av religiösa värden, vilket kan aktivera religiösa väljare politiskt och stärka sambandet mellan religiöst engagemang och partival.

Traditionellt har det också funnits en spänningsförhållande mellan socialistiska partier och kristna organisationer. Tidigare forskning har noterat att socialistiska organisationer inte sällan har propagerat för ateism, mot religion. Vänsterpartiet har varit ett parti som förespråkade en sekulär stat. Före Berlinmurens fall 1989 var partiets namn Vänsterpartiet kommunisterna, vilket klargör att marxistiskt tankegodis var grundläggande för partiets politik. Marxism beskriver religion som en del av en ideologisk överbyggnad, som de härskande klassernas redskap och som ett fåfängt hopp för utsugna. Många tycks ha uppfattat partiet som starkt religionskritiskt och närmast ateistiskt (Hagevi 2009). Men Vänsterpartiet har inte bara bytt namn utan också tagit in fler ideologiska influenser som feminism, identitetspolitik och grön miljöpolitik. Under de senaste 30 åren har partiet gått från att vara ett i alla fall delvis isolerat parti till att betraktas som en möjlig del i en framtida regering. Ibland har Vänsterpartiet fått slåss mot riksdagens småpartispärr och ibland lyft i opinionen. En förändrad roll för Vänsterpartiet i svensk politik och väljarnas sekularisering är processer som ägt rum på sikt och som därför bör belysas genom att jämföra förhållandet mellan religiositet och politik över tid. Detta gör det extra intressant att söka ett svar på frågan: *Vilket samband finns mellan väljarnas gudstjänstbesök och stöd Vänsterpartiet?*

I det följande presenterar först studiens data, variabler och statistiska mått. Sedan beskrivs sambandet mellan gudstjänstbesök och Vänsterpartiet. Till sist presenteras studiens huvudslutsatser.

Data och variabler

Avsikten är att studera sambandet mellan gudstjänstbesök och stödet för Vänsterpartiet bland svenska väljare. För att kunna uttala sig om detta behövs data. I dessa data indikeras religiöst engagemang med individens vana att besöka gudstjänster. Det finns givetvis många andra sätt att undersöka religiöst engagemang (Leege och Kellstedt 1993). Gudstjänstbesök är inriktat på beteende, medan det finns religiöst engagemang som är mer psykologiskt. Fördelen att analysera gudstjänstbesök är att detta kan knytas till teoretiska antaganden om socialisation där affektion respektive kognition är viktiga element. Gudstjänstbesök är en religionsutövning som till stor del är relaterad till kristendom. Personer som minst en gång i månaden besöker gudstjänst identifierar sig 88 procent som kristna, medan 5 procent identifierar sig som muslimer (n=104) (Hagevi 2018).

Studiens data är vetenskapliga frågeundersökningar av svenska väljare och svenska befolkningen. För att undersöka tre decenniers väljarbeteende är det två sorters sådana data som används: SVT-valu och SOM-institutets undersökningar. Båda analyseras utan viktningar i urvalet. För det första studeras väljarnas gudstjänstbesök och röstning genom SVT-valu 1991-2018. SVT-valu är en vallokalsundersökning som genomförs av Sveriges television i samarbete med Göteborgs universitet och Kungliga tekniska högskolan (Oscarsson m fl 2018). Vid ett urval av röstställen ombeds väljarna att fylla i en enkät när de lämnar vallokalen.

Enkäten behandlar bland annat hur svarspersonerna röstat och hur ofta de besöker gudstjänst. Frågan om gudstjänstbesök lyder: "Hur ofta brukar Du gå till gudstjänst eller på möte i någon kyrka/religiöst samfund?" med svarsmöjligheterna "Minst en gång i månaden", "Några gånger om året", "Mera sällan" och "Aldrig". Svaren i tre kategorier: aldrig ("Aldrig"), sällan ("Några gånger om året" och "Mera sällan") och regelbundet ("Minst en gång i månaden"). Ju oftare väljaren besöker gudstjänst, desto större antas individens religiösa engagemang vara. Om väljarna röstar på Vänsterpartiet undersöks med frågan "Vilket parti röstade på i dag i riksdagsvalet?" Genom att vid två tillfällen (1991 och 1998) använda frågan om hur väljaren röstade i föregående riksdagsval är det möjligt att förlänga tidserien till 1988 samt erhålla data om gudstjänstbesök och partival 1994 (då väljarnas gudstjänstbesök inte undersöktes i SVT-valu). Frågan om hur väljarna röstade i föregående riksdagsval lyder: "Vilket parti röstade Du på i förra riksdagsvalet [1988 eller 1994]?" Procentbasen beräknas på alla väljare som uppger att de röstade på ett parti i riksdagsvalet.

Beroende på när enkäten genomfördes varierar det totala antalet svarande. Vid valet 1991 besvarade drygt 2700 personer enkäten, i valet 1994-2002 var antalet svarande ungefär 7000-9000 personer och 2006-2018 var antalet svaranden ungefär 11000-13000 personer. Det varierande antalet svarande på enkäten är en av två centrala orsaker till att antalet svarande som besöker gudstjänst regelbundet, sällan och aldrig varierar mellan olika undersökningstillfällen. Den andra orsaken är sekularisering som främst innebär att antalet som kategoriserats som att de sällan besöker gudstjänst över tid minskar i antal och att personer som svarat att de aldrig besöker gudstjänst ökar i antal (Hagevi 2018). Utifrån 1991 års SVT-valu var antalet svarande för skattningarna 1988 och 1991 bland de som besöker gudstjänst regelbundet 179-188 personer, sällan 1359-1435 personer och aldrig 788-899 personer. I skattningarna av partival mellan 1994 och 2002 var antalet svarande bland de som besöker gudstjänst regelbundet 596-633

personer, sällan 4566-4864 personer och aldrig 2501-3198 personer. Mellan 2006-2018 var antalet svarande bland de som besöker gudstjänst regelbundet 719-854 personer, sällan 4719-5904 personer och aldrig 5008-5948 personer.

För det andra studeras gudstjänstbesök och partisympati genom de frågeundersökningar som genomförts av SOM-institutet vid Göteborgs universitet mellan 1988-2018 (SOM-institutet 2019). Dessa frågeundersökningar genomförs i form av postenkäter riktade till representativa urval av svenska befolkningen mellan 16-75/80/85 år (den övre åldersgränsen har succesivt höjts i undersökningarna). I SOM-undersökningar studeras gudstjänstbesök i ett frågebatteri som inleds med följande fråga: ”Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?” Därefter nämns bland annat ”Besökt gudstjänst eller religiöst möte”. Svartalternativen är ”Ingen gång”, ”Någon gång under de senaste 12 månaderna”, ”Någon gång i halvåret”, ”Någon gång i kvartalet”, ”Någon gång i månaden”, ”Någon gång i veckan” samt ”Flera gånger i veckan”. Dessa uppgifter analyseras genom att dela in svaren i tre kategorier: aldrig (”Ingen gång”), sällan (från ”Någon gång under de senaste 12 månaderna” till ”Någon gång i kvartalet”) och regelbundet (från ”Någon gång i månaden” till ”Flera gånger i veckan”).

I SOM-undersökningarna registreras partisympati med Vänsterpartiet genom frågan ”Vilket parti tycker Du bäst om idag?” Procentbasen beräknas på alla väljare som uppgav partisympati. Notera att SOM-institutet genomför sina undersökningar varje år, inte bara vid riksdagsval. Därför analyseras inte svarspersonernas röstning utan deras partisympatier, något som väljarna kan redovisa även när det inte är val.

Beroende på vilket år undersökningen genomförs har SOM-institutet riktat frågan om gudstjänstbesök till olika stora urval. Åren 1988-1997, 2002-2004, 2014-2016 och 2018 varierade antalet svarande mellan ungefär 1300 och 1700 personer och åren 1998-2001, 2005-2013 och 2017 varierade antalet svarande mellan ungefär 2750 och 3200 personer. Återigen är det varierande antalet svarande på SOM-undersökningar en av två centrala orsaker till att antalet svarande som besöker gudstjänst regelbundet, sällan och aldrig varierar mellan olika undersökningstillfällen. Också nu är den andra orsaken den sekularisering som främst innebär att antalet som kategoriserats som att de sällan besöker gudstjänst över tid minskar i antal och att personer som svarat att de aldrig besöker gudstjänst ökar i antal (Hagevi 2018). Under åren med ett mindre urval är antalet svarande bland de som besöker gudstjänst regelbundet 110-201 personer, sällan 338-712 personer och aldrig 573-1137 personer. Under åren med ett större urval är antalet svarande bland de som besöker gudstjänst regelbundet 197-321 personer, sällan 672-1191 personer och aldrig 1641-2152 personer.

I SOM-institutets undersökningar kan det vara ett ganska litet antal svarande som uppger att de besöker gudstjänst regelbundet. Därför är den statistiska osäkerheten större i skattningar av denna grupp partisympatier. Något som ökar säkerheten i SOM-undersökningarnas skattningar av partisympatier bland regelbundna gudstjänstbesökare är möjligheten till jämförelse över tid. Det rör sig då om betydligt fler svarspersoner än ett enskilt år. I den mån som en skattning inte kraftigt avviker från de intilliggande åren ökar därför trovärdigheten i skattningen. Plötsliga förändringar ett år som inte upprepas återkommande år har istället lägre trovärdighet. Möjligheten att under valår jämföra partisympatierna bland regelbundna gudstjänstbesökare i SOM-undersökningarna

med motsvarande kategori i SVT-valu – som har betydligt större antal svarande – kan också validera resultaten från SOM-undersökningarna.

För att ytterligare validera SOM-institutets data jämförs resultat från 2010-2018 med motsvarande data som samlats in av Surveyinstitutet vid Linnéuniversitetet (Hagevi 2020). Behovet av att validera data rör speciellt gruppen regelbundna gudstjänstbesökare då antalet svarspersoner i denna grupp är få. Surveyinstitutet genomför frågeundersökningar vartannat år i form av postenkäter riktade till representativa urval av svenska befolkningen mellan 16/18-85 år (den yngre åldersgränsen höjdes 2014). I Surveyinstitutets undersökningar studeras gudstjänstbesök i ett frågebatteri som inleds med följande fråga: ”Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?” varpå mellan 2010-2016 ”Besökt religiöst möte (t ex gudstjänst eller bön)” och 2018 ”Besökt gudstjänst” nämns. Svarsalternativen är ”Ingen gång”, ”Någon gång de senaste 12 månaderna”, ”Någon gång i halvåret”, ”Någon gång i kvartalet”, ”Någon gång i månaden”, ”Någon gång i veckan”, ”Flera gånger i veckan” och ”Varje dag”. Dessa uppgifter analyseras genom att dela in svaren i tre kategorier: aldrig (”Ingen gång”), sällan (från ”Någon gång under de senaste 12 månaderna” till ”Någon gång i kvartalet”) och regelbundet (från ”Någon gång i månaden” till ”Varje dag”).

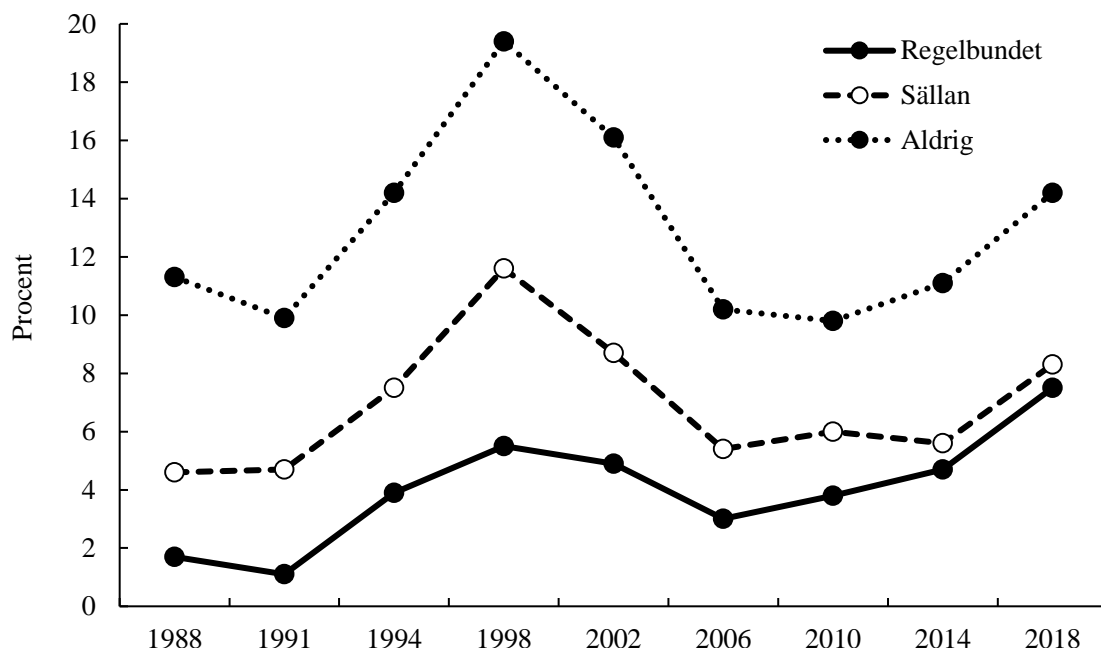
Surveyinstitutet undersöker vänsterpartistisk partisympati genom frågan ”Vilket parti tycker du bäst om idag?” Procentbasen beräknas på alla väljare som uppgav partisympati. Notera att Surveyinstitutet genomför sina undersökningar vartannat år, inte bara vid riksdagsval. Därför analyseras inte svarspersonernas röstning utan deras partisympatier, något som väljarna kan redovisa även när det inte är val.

I Surveyinstitutets undersökningar varierar antalet svarande mellan 1170 och 1490 personer. Under åren är antalet svarande bland de som besöker gudstjänst regelbundet 80-129 personer, sällan 407-515 personer och aldrig 655-846 personer.

Stödet för Vänsterpartiet efter gudstjänstbesök

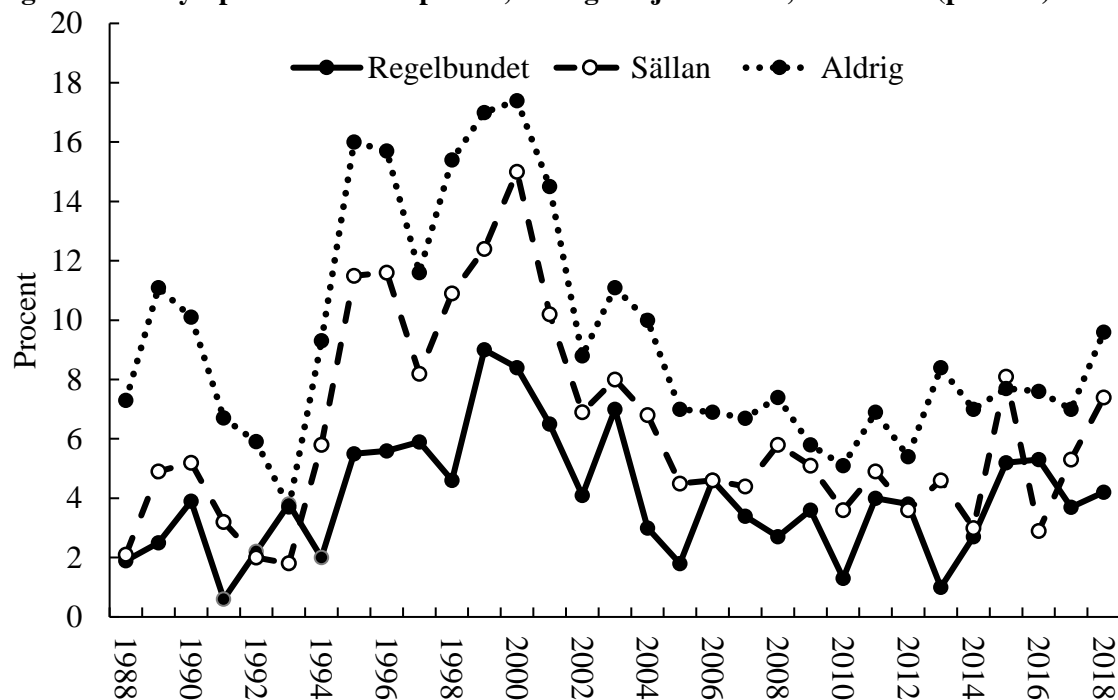
I figur 1 beskrivs andelen väljare som röstat på Vänsterpartiet i riksdagsvalen efter gudstjänstbesök. I figur 2 rapporteras andelen i svenska befolkningen som uppger att de sympatiserar med Vänsterpartiet efter gudstjänstbesök. Partiets stöd bland regelbundna gudstjänstbesökare markeras med heldragen svart linje, bland de som besöker gudstjänst sällan markeras med streckad linje och de som aldrig besöker gudstjänst markeras med prickad linje.

Figur 1: Röstning på Vänsterpartiet, efter gudstjänstbesök, 1988-2018 (procent).

Kommentar: Data från SVT-valu. Frågan om röstning löd: "Vilket parti röstade på i dag i riksdagsvalet?", undantaget 1988 och 1994 då minnesuppgifter från 1991 respektive 1998 används: "Vilket parti röstade Du på i förra riksdagsvalet [1988/1994]?" Frågan om gudstjänstbesök löd: "Hur ofta brukar Du gå till gudstjänst eller på möte i någon kyrka/religiöst samfund?" Det var möjligt att svara "Minst en gång i månaden" (regelbundet), "Några gånger om året", "Mera sällan" (båda kategoriseras som sällan) och "Aldrig" (aldrig).

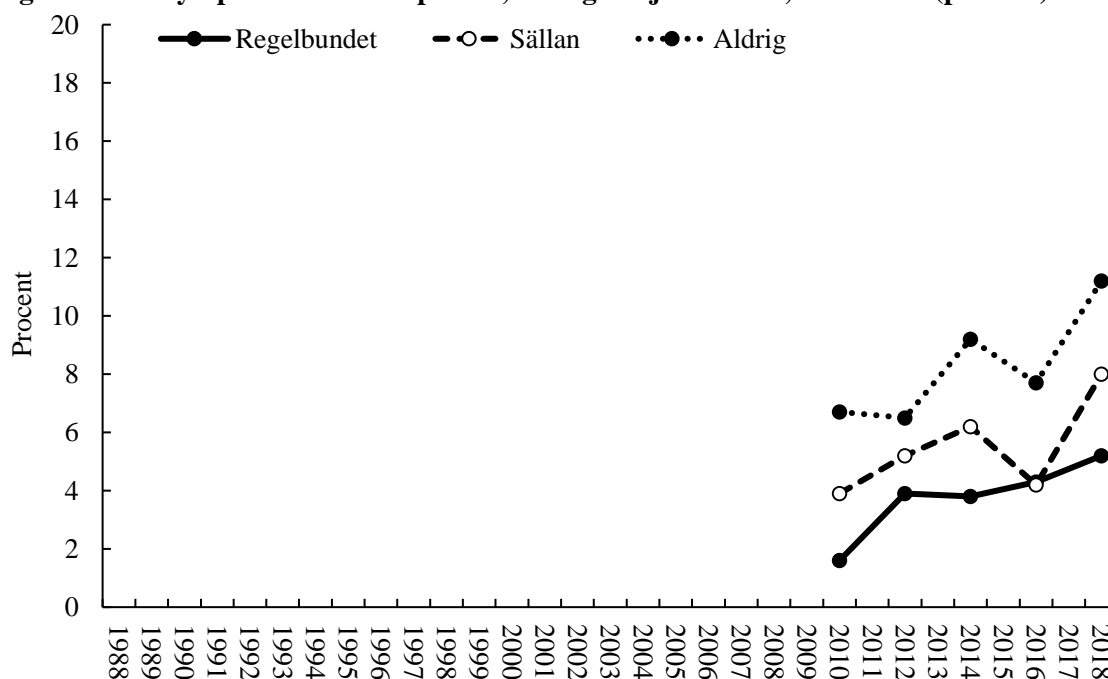
Figur 2: Partisympati för Vänsterpartiet, efter gudstjänstbesök, 1988-2018 (procent).

Kommentar: Data från SOM-institutet. Frågan om partisympati löd: ”Vilket parti tycker Du bäst om idag?” Frågan om gudstjänstbesök löd: ”Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?”, varpå bland annat ”Besökt gudstjänst eller religiöst möte” nämndes. Det var möjligt att svara ”Ingen gång” (kategoriserad som ”aldrig”), ” Någon gång under de senaste 12 månaderna”, ”Någon gång i halvåret”, ”Någon gång i kvartalet” (dessa tre svar kategoriserade som ”sällan”), ”Någon gång i månaden”, ”Någon gång i veckan” och ”Flera gånger i veckan” (dessa tre svar kategoriserade som ”regelbundet”).

Trots en över hundraårig närvaro i det svenska partisystemet har Vänsterpartiet aldrig varit ett av Sveriges stora partier. Däremot har dess stöd varierat över tid. En opinionsmässig storhetstid inträffade efter Sovjetunionens upplösning under Gudrun Schymans partiledarskap 1993-2003. Som partiledare breddade hon Vänsterpartiet ideologi till att aktivt omfamna feminism (Palmström 2018). Oftast har Vänsterpartiet funnit sitt starkaste stöd bland de mest sekulariserade gudstjänstbesökarna, medan stödet bland regelbundna gudstjänstbesökare varit svagt. Speciellt har skillnaderna mellan väljare med olika gudstjänstvanor ökat vid partiets opinionsmässiga höjdpunkter som under Schyman-eran. Efter det att Schyman slutat som V-ledare och istället startat Feministiskt initiativ tappade Vänsterpartiet väljarstöd. Skillnaderna i stödet till Vänsterpartiet mellan väljare som aldrig, sällan och regelbundet besöker gudstjänst var då mer sammanträngt. Under 10-talet har Vänsterpartiet återigen gått fram i väljaropinionen. Denna gång har avståndet i V-sympatier mellan de mest och minst trogna gudstjänstbesökarna inte tänts ut såsom skett vid tidigare opinionsuppgång bland väljarna. Även en sådan utveckling kan tas som intäkt på att religionsröstningen har avtagit i svensk politik (Hagevi 2018).

Figur 3: Partisympati för Vänsterpartiet, efter gudstjänstbesök, 1988-2018 (procent).

Kommentar: Data från Surveyinstitutet. Frågan om partisympati löd: ”Vilket parti tycker Du bäst om idag?” Frågan om gudstjänstbesök löd: ”Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?”, varpå bland annat ”Besökt religiöst möte (gudstjänst eller bön)” alternativt ” Besökt

gudstjänst” nämndes. Det var möjligt att svara ”Ingen gång” (kategoriserad som ”aldrig”), ” Någon gång under de senaste 12 månaderna”, ”Någon gång i halvåret”, ”Någon gång i kvartalet” (dessa tre svar kategoriserade som ”sällan”), ”Någon gång i månaden”, ”Någon gång i veckan”, ”Flera gånger i veckan” och ”Varje dag” (dessa fyra svar kategoriserade som ”regelbundet”).

Bland regelbundna gudstjänstbesökare är antalet svarande ibland relativt få i SOM-undersökningarna. Till dessa skattningar finns därför en ökad osäkerhet jämfört med motsvarande kategori i SVT-valu. Under 2010-2018 undersöker också Surveyinstitutet vänsterpartistiska sympatier efter gudstjänstbesök. Likt SOM-undersökningarna har även Surveyinstitutets undersökningar relativt få svarande som besöker gudstjänst regelbundet. Men om Surveyinstitutets undersökningar visar motsvarande resultat som SOM-undersökningarna sker en validering av dessa resultat. I figur 3 redovisas stödet för Vänsterpartiet efter gudstjänstbesök 2010-2018.

Surveyinstitutets undersökning visar på en uppgång för Vänsterpartiet under 10-talet. Kurvorna pekar uppåt för väljare som besöker gudstjänst regelbundet, sällan och aldrig och avstånden är tämligen konstanta mellan dessa grupper. Överlag liknar Surveyinstitutets resultat för Vänsterpartiet och gudstjänstbesökarna motsvarande data från SVT-valu. SOM-institutets resultat varierar lite mer beroende på mättillfälle, men några större skillnader mellan de tre olika frågeundersökningarna är inte för handen. I så motto styrker de varandras resultat.

Slutsatser

Överlag tenderar stödet för Vänsterpartiet vara starkare bland mer sekulära väljare än bland regelbundna gudstjänstbesökare. För Vänsterpartiet har opinionsstödet gått upp och ner under de senaste tre decennierna. Även om partiet har en drygt 100-årig historia har dock stödet aldrig fört fram Vänsterpartiet till sådana nivåer att det erhållit en ledande position i svensk politik. Under partiledaren Gudrun Schyman hade partiet en opinionsmässig uppgång som i valet 1998 toppade med ett väljarstöd på 12 procent. Just i detta riksdagsval var också avståndet mellan väljare som aldrig eller regelbundet besökte gudstjänst som störst (14 procentenheter enligt SVT-valu). När det allmänna väljarstödet för Vänsterpartiet varit lägre har differensen mellan de mest sekulära och religiöst aktiva väljarna tryckts ihop och varit mindre. Ett undantag är 2018 då partiet går fram i den allmänna opinionen och att detta sker i ungefär samma omfattning bland väljare som aldrig, sällan och regelbundet besöker gudstjänst. Om denna tendens håller i sig kan detta också utvecklas till att religionens betydelse inom politiken minskar (Hagevi 2018). Det kommer då att innebära att tidigare skillnader i Vänsterpartiets stöd bland religiösa och mer sekulära väljare avtar. Om så verkligen sker får framtiden utvisa.

Referenser

Dalton, Russell J (2013) *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. Washington, DC: CQ Press.

- Dalton, Russell J, Scott C Flanagan och Paul Allen Beck, red (1984) *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Realignment or Dealignment?* Princeton: Princeton University Press.
- Hagevi, Magnus (2009) *Politisk opinion och religiositet i Västra Götaland*. Lund: Sekel.
- Hagevi, Magnus (2018) ”Religionsröstning i Sverige 1988-2018.” *Surveyjournalen*, 5 (1): 2-14.
- Hagevi, Magnus (2020, kommande). ”Survey 2018: Teknisk rapport.” *Surveyjournalen*, 7 (1).
- Holmberg, Sören och Mikael Gilljam (1987). *Väljare och val i Sverige*. Stockholm: Bonniers.
- Inglehart, Ronald (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Leege, David och Lyman Kellstedt, red (1993) *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*. Armonk: M. E. Sharpe.
- Lipset, Seymour M och Stein Rokkan (1967) ”Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction”, s 1-64 i *Party Systems and Voter Alignments*, red Seymour Lipset och Stein Rokkan. New York: The Free Press.
- Oscarsson, Henrik och Sören Holmberg (2013) *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Oscarsson, Henrik Ekengren, Per Näsman, Eva Landahl och Sören Holmberg (2018) *VALU 2018 - SVT:s vallokalsundersökning riksdagsvalet 2018*. Stockholm: Sveriges Television AB.
- Palmström, Johanna (2018) *Det gäller livet: En biografi om Gudrun Schyman*. Stockholm: Leopard förlag.
- Petersson, Olof (1977) *Väljarna och valet 1976*. Stockholm: Statistiska centralbyrån/Liber.
- Rose, Richard och Derek Urwin (1969) ”Social Cohesion, Political Parties and Strains in Regimes.” *Comparative Political Studies*, 2 (1): 7-67.
- SOM-institutet (2019) *Super-Riks-SOM 1986-2018 (v2019.1)*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Särilvik, Bo (1970) ”Socioeconomic Position, Religious Behavior, and Voting in the Swedish Electorate: An Application of Computerized Classification Techniques.” *Quality and Quantity*, 4 (1): 95–116.